

DZIEDZICTWO HUDY SZARAWI

Ikona feminizmu egipskiego

Huda Szarawi (1879-1947) była jedną z matek założycielek egipskiego ruchu feministycznego. Sława jej łączy się z momentem połączenia się feminizmu z ruchem narodowym działającym na rzecz niepodległości spod okupacji brytyjskiej i projektem powstania nowoczesnego państwa egipskiego w ramach rewolucji 1919 r.

HALA KAMAL*

Lata młodości Hudy Szarawi przypadły na okres ogromnego rozwoju feminizmu jako ruchu społeczno-intelektualnego. Wykształcone Egipcjanki klas wyższych oraz te z rodzin pochodzących z Lewantu i Syropalestyny zakładały czasopisma (w języku arabskim), których były redaktorkami oraz autorkami. W Egipskim Archiwum Narodowym w Kairze znajdują się serie lub poszczególne egzemplarze takich gazet, które stanowiły pierwsze publiczne forum do dyskusji o prawach kobiet. Na ten temat rozmawiano także w salonach literackich, m.in. w prowadzonym przez księżniczkę Nazli Hanim Fadil, w którym Kasim Amin po raz pierwszy zetknął się z poglądami kobiet egipskich i ich prawami – i które później rozwinął w dwóch książkach o emancypacji i unowocześnieniu egipskiej kobiety. Huda Szarawi, ze względu na francuskie wykształcenie, nie współtworzyła tych czasopism do czasu, gdy w 1925 r. sama założyła czasopismo *L'Egyptienne* w języku francuskim, które zostało później (w 1937 r.) wydane również w języku arabskim pod tytułem *Al-Misrija* i które w dużej mierze reprezentowało poglądy i stanowisko Egipskiego Związku Kobiet.

Początki zaangażowania Hudy Szarawi w sprawy kobiet sięgają okresu, gdy współpracowała z założoną i ufundowaną przez księżniczkę Ajn al-Hajat Rifat organizacją charytatywną *Mabarrat Muhammad Ali*, której zarząd składał się z kobiet z klasy arystokratycznej, jak i burżuazji egipskiej, i która zajmowała się głównie zdrowiem kobiet. Mniej więcej w tym samym okresie powstał projekt ufundowania świeckiego Uniwersytetu Egipskiego (dzisiejszy Uniwersytet Kairski), który założono oficjalnie w grudniu 1908 r. Gdy w Egipcie wzrosła świadomość kobiet, a edukacja dziewcząt powoli się rozwijała, Huda Szarawi stanęła na czele pionierek domagających się umożliwienia kobietom dostępu do wykładów na uniwersytecie. W efekcie założono Wydział Kobiet (*Al-far al-nisa'i*), który istniał w latach 1909-1912 i dawał kobietom możliwość uczęszczania na wykłady prowadzone przez słynne feminist-

ki, takie jak np. Malak Hifni Nasif, Nabawijja Musa czy Rahma Sarruf [1]. Po ponownym otwarciu Uniwersytetu Egipskiego (w 1925 r.), nadającego już dyplomy wszystkim absolwentom, Huda Szarawi wspierała finansowo wybitne studentki i umożliwiała im wyjazdy na wyższe studia za granicą.

Prawa ludu, prawa kobiet

Jednakże sława Hudy Szarawi jest związana z organizowaniem ruchu narodowo-feministycznego, zwłaszcza przy nowopowstałej partii Al-Wafd, działającej na rzecz wyzwolenia Egiptu spod zależności kolonialnej i okupacji brytyjskiej. Pod wpływem silnego głosu egipskich kobiet postanowiła zmobilizować feministki, zakładając Centralny Komitet Kobiet Partii Al-Wafd, na czele którego stanęła ona sama i Safijja Zaghlul, żona Sada Zaghlula. Sad Zaghlul został przewodniczącym partii, a jednym z jej członków był Ali Szarawi, mąż Hudy. W składzie komitetu były liczne feministki, które przygotowywały demonstracje oraz bojkotywały interesy brytyjskie w Egipcie. Pierwszą masową manifestacją zorganizowano 16 marca 1919 r. (data ta została później uznana przez ONZ jako Dzień Kobiety Egipskiej), po historycznym zgromadzeniu się setek kobiet w kościele św. Marka w Kairze pod hasłem „jedności narodowej”. Uczestniczki domagały się praw społecznych, które były przedstawiane już wiele lat wcześniej w artykułach dziennikarek i pisarek egipskich. Znajdowały się również na pierw-

szej liście żądań sformułowanej przez Malak Hifni Nasif i przedłożonej Parlamentowi Egipskiemu w 1910 r. Były to prawa wyborcze, społeczne (odnoszące się do kwestii wieku małżonków, poligamii, zasad rozwodu i opieki nad dziećmi) oraz edukacyjne (rozwój edukacji państwowej dla dziewcząt).

Cztery fale egipskiego feminizmu

Ogromna mobilizacja kobiet walczących o prawa polityczno-społeczne pokrywała się czasowo z tworzeniem pierwszej konstytucji egipskiej (uchwalonej w 1923 r.), która ustanowiła równość między płciami pod względem dostępu do edukacji państwowej oraz podniosła wiek zawarcia małżeństwa do 16 lat dla dziewcząt i 18 lat dla chłopców. Ponieważ konstytucja nie zadbała o inne prawa społeczne i wyborcze kobiet, Huda Szarawi wraz z koleżankami z ruchu feministycznego postanowiły nie ograniczać się w kwestii działalności na rzecz kobiet jedynie do partii Al-Wafd. Doszło do tego, że w partii pozostało jedynie kilka działaczek, podczas gdy grupa pod przewodnictwem Hudy Szarawi założyła Egipski Związek Kobiet. Wkrótce potem pierwsza delegacja egipskich feministek (Huda Szarawi, Siza Nabarawi i Nabawijja Musa) wzięła udział w Międzynarodowym Kongresie Kobiet w Rzymie. Program Egipskiego Związku Kobiet pozostaje nadzwyczajnym dokumentem przedstawiającym obraz społeczeństwa egipskiego oraz listę narodowych, społecznych i feministycz-

* Wykładowczyni literatury angielskiej i gender studies na Wydziale Anglistyki Uniwersytetu Kairskiego.

Wspomnienia Hudy Szarawi

Nawiązując do *Wspomnień Hudy Szarawi*, warto podkreślić, że w 2013 r. ukazało się ich wydanie opublikowane przez prywatne wydawnictwo Dar at-Tanwir (Liban, Egipt, Tunezja) z przedmową napisaną przez Hudę As-Saddę, egipską feministkę, współzałożycielkę organizacji Kobiety i Pamięć (Women and Memory Forum) w Kairze [6]. Huda as-Sadda podkreśla historię tych *Wspomnień*, które opublikowano po raz pierwszy w 1981 r. z przedmową dziennikarki Aminy al-Sa'id, a więc ponad 30 lat po śmierci Hudy Szarawi. Huda nie napisała swoich wspomnień sama, ale podyktowała je sekretarzowi Abd al-Hamidowi Fahmiemu Mursiemu, który to z kolei zredagował je i oddał książkę do druku kilkadziesiąt lat po jej śmierci. As-Sadda podkreśla również wartość tych wspomnień jako źródła wiedzy o historii ruchu feministycznego, jak i społeczno-politycznej historii Egiptu [7]. Warto też zaznaczyć, iż *Wspomnienia Hudy Szarawi* nie są jedynym autobiograficznym świadectwem jej życia, gdyż jej wnuczka, Sania Sharawi Lanfranchi, w 2012 r. opublikowała w języku angielskim biografię Hudy Szarawi pod tytułem *Casting Off the Veil: The Life of Huda Shaarawi Egypt's First Feminist* (Zrzućenie chusty: życie Hudy Szarawi, pierwszej feministki egipskiej), w której nawiązywała rolę polityczną i działalność międzynarodową swojej babci. Książka

została przetłumaczona na język arabski i opublikowana w 2019 r. przez Narodowe Centrum Tłumaczeń w Kairze.

Huda Szarawi pozostaje dla mnie ikoną feminizmu egipskiego. Jest ona ciągle obecna w pamięci narodowej, kojarzy się z jej symbolicznym gestem publicznym zrzućenia chusty. Jednocześnie, jako patriotka i feministka, Szarawi działała w swoim czasie na rzecz odrzucenia okupacji brytyjskiej i regresu oraz na rzecz wprowadzenia praw kobiet w struktury społeczno-polityczne. W dalszej kolejności przekroczyła granicę Egiptu – po raz pierwszy w sprawie praw kobiet – wyjeżdżając do Rzymu na Międzynarodowy Kongres Kobiet. Od tamtej pory wciąż przekracza granice geografii i historii, ukazując się na plakatach podczas rewolucji 2011 r., jak i w kolejnych publikacjach jej *Wspomnień* – nie tylko w Egipcie XXI w., lecz także w Polsce.

HK

[1] O Wydziale Kobiet na Uniwersytecie Egipskim (1909-1912): Hala Kamal, *Muhadarat al-far an-nisa' i fi al-gami'a al-misrija*, [w:] *Min ra'idat al-karn al-iszrin*, red. Huda as-Sadda, Women and Memory Forum, Kair 2001, s. 177-199.

[2] O falach egipskiego ruchu feministycznego: Hala Kamal, *A Century of Egyptian Women's*

Demands: The Four Waves of the Egyptian Feminist Movement, [w:] *Gender and Race Matter: Global Perspectives on Being a Woman (Advances in Gender Research, Vol. 21)*, 2016, s. 3-22, <https://doi.org/10.1108/S1529-212620160000021002>.

[3] O feminizmie egipskim za czasów Nasera: Laura Bier, *Revolutionary Womanhood: Feminisms, Modernity, and the State in Nasser's Egypt*, Stanford University Press, Stanford 2011.

[4] O feminizmie egipskim w ramach partii politycznych oraz organizacji pozarządowych: Nadej Al-Ali, *Secularism, Gender and the State in the Middle East: The Egyptian Women's Movement*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

[5] Opis działań Koalicji w związku z nową konstytucją: Hala Kamal, „Inserting Women's Rights in the Egyptian constitution: Personal Reflections”, *Journal for Cultural Research*, 2015, 19 (2), s. 150-161, DOI: 10.1080/14797585.2014.982919.

[6] Więcej o organizacji na stronie internetowej (<http://www.wmf.org/eg/en/>).

[7] Huda as-Sadda, *Takdim: Huda Szarawi, Muzakkirat imra misrija – muzakkirat watan*, (w: Muzakkirat Huda Szaarawi) Bejrut, Kair, Tunis: Dar at-Tanwir, 2013, s. 5-13.

nych żądań. Do dzisiaj jest podstawą, na której opiera się egipski ruch feministyczny.

Ruch feminizmu egipskiego można rozpatrywać w czterech falach [2]. Pierwszą stanowi okres od przełomu XX w. do rewolucji 1952 r., gdy kobiety walczyły głównie o dostęp do edukacji, a także o prawa wyborcze i społeczne, związane z pozycją kobiet w rodzinie. Wielkim postępowaniem było umożliwienie dziewczętom dostępu do państwowego szkolnictwa i otrzymywania dyplomów umożliwiających im podejmowanie pracy, oraz otwarcie przed młodymi kobietami bram uniwersytetu. Rewolucja 1952 r. zapewniła niepodległość państwa, obaliła monarchię i zakończyła okupację brytyjską. Nacjonalizacja oraz ustrój socjalistyczny zakończyły działalność organizacji pozarządowych i przekazały władzę nad ruchem społecznym reżimowi prezydenta Nasera. Z drugiej strony Konstytucja 1956 r. przyznała kobietom prawa wyborcze i polityczne, a kolejne lata władzy Nasera zapewniły im prawa nie tylko konstytucyjne, lecz także w dziedzinie pracy i awansu w biurokracji państwowej [3]. W tym okresie kobiety uzyskały wiele praw, o które walczyły od przełomu XX w., jednocześnie jednak zmniejszyła się moc ruchu społecznego oraz możliwości mobilizacyjne, gdyż nastąpiło rozwiązanie wszystkich organizacji kobiecych i feministycznych z wyjątkiem kilku charytatywnych (np. *Mabarrat Muhammad Ali*). Jednak za rządów prezydenta Sadata Egipcjanki kontynuowały walkę o prawa społeczne. Wtedy to nastąpiły zmiany w kodeksie praw własnych i rodzinnych, zwanym potocznie kodeksem Gihan (od Pierwszej Damy Gihan Sadat), co wskazuje na przewagę tzw. feminizmu państwa (gdy zmiany na rzecz praw kobiet i równości płciowej podlegają monop-

lowi państwa i manipuluje się nimi zgodnie z interesami reżimu).

Trzecia fala feminizmu egipskiego została zapoczątkowana w latach 80. ub. wieku, po dojściu do władzy prezydenta Mubaraka i otwarciu społeczeństwu drzwi do działalności pozarządowej. Przez następne dekady, do wybuchu rewolucji 2011 r., powstało wiele organizacji kobiecych i feministycznych, zajmujących się prawami osobistymi i rodzinnymi, edukacją dziewcząt i reprezentacją polityczną [4]. Pojawił się także nurt naukowy. Metodologię badań nad feminizmem rozwijały się stopniowo poza akademią – w społeczeństwie obywatelskim i na uniwersytetach egipskich, zwłaszcza na kierunkach humanistycznych. Mobilizacja i współpraca kobiet egipskich doprowadziły w tym okresie do wielu zmian w przywilejach: uchwalenia prawa kobiet do przekazywania egipskiego obywatelstwa swoim dzieciom; prawa *chul*, które umożliwiała kobiecie wystąpienie o rozwód w sądzie i szybkie otrzymanie go pod warunkiem oddania *mahr*u i zrzeczenia się alimentów; prawa kobiet do opieki nad dziećmi po rozwodzie (w przypadku chłopców do 15 roku życia, wówczas dostają prawo wyboru, z którym z rodziców pragną zostać, w przypadku dziewcząt do czasu ślubu) oraz zniesienia konieczności zgody męża na wyrobienie paszportu i wyjazd za granicę, jak i wielu podobnych zmian w interesie kobiet i w celu równości płciowej.

Żywe dziedzictwo

W 2000 r. powstała Narodowa Rada Kobiet jako organ państwowy stojący na straży praw kobiet w Egipcie, który nawiązywał okolicznościową współpracę z organizacjami pozarządowymi w oparciu o umowę CEDAW w nego-

cjacjach dotyczących zmian w prawie na rzecz kobiet. Z drugiej strony, organizacje pozarządowe współpracowały z Narodową Radą Kobiet, żądając ciągłych zmian. W ten sposób powstały grupy współpracy z młodzieżą zwalczające stereotypy o mężczyznach i kobietach w mediach i społeczeństwie. Ruch ten z czasem wzmacniał się, o czym świadczy mobilizacja i rola kobiet w rewolucji 2011 r. Już w lutym 2011 r. została założona Koalicja Organizacji Feministycznych, która zaczęła działać na rzecz zapewnienia praw kobiet oraz ich wzmocnienia w ramach nowej konstytucji [5]. Od niedawna można zauważyć rozwój nowej fali feminizmu egipskiego, bowiem młode kobiety, uczestniczki masowych protestów, które doprowadziły do obalenia prezydentów Mubaraka oraz Mursiego, stały się ofiarami przemocy politycznej i seksualnej. Czwarta fala feminizmu koncentruje się zatem na sprawach ciała kobiecego oraz przemocy domowej i politycznej. W ostatnich latach doprowadzono do zmian prawnych w zakresie napaści seksualnej, przemocy i gwałtu. Z perspektywy historii egipskiego ruchu feministycznego takie osoby jak Malak Hifni Nasif, Huda Szarawi, Durrija Szafik czy Nawal Sadawi pozostają ikonami, symbolem oporu wobec dyskryminacji płciowej. Niezatarzonym obrazem rewolucji 2011 r. pozostaje w mojej pamięci zdjęcie trzech pokoleń kobiet i mężczyzn egipskich maszerujących w kierunku placu Tahrir, niosących plakaty z obrazem Hudy Szarawi.

tłum. Agnieszka Piotrowska

Wstęp do polskiego wydania książki *Egipcjanka. Wspomnienia Hudy Szarawi*, które w tłumaczeniu Agnieszki Piotrowskiej ukazały się nakładem Biblioteki Polsko-Arabskiej.